

ΒΑΣΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ ΓΙΑ ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΒΑΣΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

1. Διασάφηση γενικών εννοιών

Είναι αναγκαίο να κατανοήσουμε διάφορες γενικές και αφηρημένες έννοιες, π.χ. χρόνος, ελευθερία, δικαιοσύνη κλπ. για να φιλοσοφήσουμε. Είναι πιθανό να έχουν άλλη σημασία στο πλαίσιο της επιστημονικής έρευνας και άλλη στο πλαίσιο της καθημερινής συζήτησης.

Εξετάζουμε αν μπορούμε να δώσουμε έναν ορισμό για να μη συγχέουμε τη μία έννοια με την άλλη.

2. Αιτιολόγηση βασικών πεποιθήσεων

Όταν φιλοσοφούμε απορούμε ακόμη και για τα αυτονόητα.

Οι φιλόσοφοι δε διστάζουν να μάς υπενθυμίζουν ότι οι αισθήσεις μας και η λογική μας συχνά σφάλουν και ότι ακόμη και τα προφανή μπορεί να αλλάζουν. Μας καλούν λοιπόν να προσπαθήσουμε να αιτιολογήσουμε ακόμη και τις πιο βασικές μας πεποιθήσεις, αυτές που αποκτήσαμε από την εμπειρία μας ή από την οικογένεια, το σχολείο κ.ο.κ. Ακόμη κι αν αποτύχουμε να αιτιολογήσουμε τις πεποιθήσεις μας, καλό είναι να ξέρουμε γιατί αποτύχαμε.

3. Διαμόρφωση μιας συνολικής θεώρησης του κόσμου και της θέσης του ανθρώπου μέσα σ' αυτόν.

Η κοινή εμπειρία μας, η θρησκεία, οι επιστήμες, η τέχνη μάς φανερώνουν διαφορετικές όψεις του κόσμου, οι οποίες μπορεί και να συγκρούονται μεταξύ τους. Η φιλοσοφία είναι η πνευματική δραστηριότητα που καλείται να μεσολαβήσει ανάμεσα σε αυτές τις «εικόνες» και να μας βοηθήσει να τις συμφιλιώσουμε, να τις ιεραρχήσουμε ή να εξηγήσουμε πώς σχετίζονται μεταξύ τους. Από την αρχαιότητα οι φιλόσοφοι επιδιώκουν να συνδυάσουν τις διάφορες γενικές θεωρίες και αντιλήψεις και να διαμορφώσουν μια συνολική και λογικά συνεκτική θεώρηση του κόσμου και της θέσης του ανθρώπου μέσα σ' αυτόν. Τα «μεγάλα» ερωτήματα για τη ζωή, το θάνατο κλπ. μπορούν να φωτιστούν. Είναι πολύ δύσκολο να έχουμε μια γενική εποπτεία όλων αυτών που ξέρουμε ή νομίζουμε ότι ξέρουμε λόγω του καταγίσιμου των γνώσεων.

4. Καθοδήγηση της πράξης και οργάνωσης του τρόπου ζωής μας

Από την εποχή των σοφιστών και του Σωκράτη η φιλοσοφία φαίνεται να έχει και πρακτικούς στόχους. Η ανάλυση και η διασάφηση των εννοιών, η αιτιολόγηση των βασικών πεποιθήσεων και η επεξεργασία μιας συνολικής θεώρησης του κόσμου και του ανθρώπου υποδεικνύουν αρχές και αξίες που θα ρυθμίσουν και θα νοσηματοδοτήσουν τη ζωή μας. Η θεωρία πρέπει να καθοδηγεί και τις πράξεις μας. Το πώς πρέπει να ζούμε ως άτομα, το πώς να συμπεριφερόμαστε ο ένας στον άλλον, το πώς να οργανώνουμε την κοινωνία και τους πολιτικούς θεσμούς απασχολούν και σήμερα τους φιλοσόφους. Ιδιαίτερα για την αρχαιοελληνική σκέψη, η φιλοσοφία είναι και *τέχνη του βίου*.

ΚΛΑΔΟΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Οι κλάδοι της φιλοσοφίας ορίζονται ή προσδιορίζονται με βάση τα φιλοσοφικά προβλήματα που καλούνται να συζητήσουν. Μεταξύ άλλων έχουμε τους εξής κλάδους:

Γνωσιολογία: είναι θεωρία της γνώσης σχετικά με τις δυνατότητες, τις πηγές, τα είδη και τις μεθόδους απόκτησής της.

Μεταφυσική ή οντολογία: ερευνά τη βαθύτερη υφή ή δομή ή σύσταση της πραγματικότητας. Είναι μια γενική θεωρία αυτού που υπάρχει ή σχετικά με το τι υπάρχει. Π.χ. *υπάρχει θεός, υπάρχει μεταθανάτια ζωή* κ.λπ.

Πρακτική φιλοσοφία: περιλαμβάνει την **ηθική**, την **πολιτική** φιλοσοφία και την **αισθητική**. Ασχολείται με αρχές και αξίες που κατευθύνουν ή θέλουμε να κατευθύνουν τη ζωή μας.

Λογική: ασχολείται με τον τρόπο ή τη μέθοδο σκέψης. Λογίζεται συνεπώς ως *όργανο* της ορθής νόησης, δηλαδή *όργανο* ή εργαλείο για να σκεφτόμαστε ορθά.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Σε παλαιότερες εποχές δε γινόταν διάκριση μεταξύ φιλοσοφίας και επιστημών.

Από τη φιλοσοφία αποσπάστηκαν σιγά σιγά επιμέρους γνωστικά πεδία, τα οποία αργότερα αποτέλεσαν τη φυσική, τη βιολογία κτλ.

Διακρίνεται από τις επιστήμες ως προς: το βαθμό γενικότητας, την έμφαση στη διερεύνηση εννοιών, την επιμονή στη βαθύτερη αιτιολόγηση βασικών πεποιθήσεων και τη σημασία της για τη νοσηματοδότηση της ανθρώπινης ύπαρξης.

Η φιλοσοφία προηγείται των επιστημών: έτσι μπορεί να συμβάλλει στη θεμελίωση των αρχών τους, στον προσδιορισμό των εννοιών τους, στην οργάνωση των μεθόδων τους.

Η ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Η φιλοσοφία δεν είναι ούτε άχρηστη ούτε επικίνδυνη.

Μας βοηθά να αποφύγουμε τη σύγχυση εννοιών, να ανιχνεύσουμε απαντήσεις σε «μεγάλα ερωτήματα» της ύπαρξής μας, να συνειδητοποιήσουμε τα όρια της γνώσης μας και να διαμορφώσουμε συνολικές αντιλήψεις για τον άνθρωπο και τον κόσμο.

Εξάλλου η χαρά της διανοητικής έρευνας μας επιτρέπει να βγούμε από τη ρουτίνα της καθημερινότητας και να δούμε τα πράγματα από κάποια απόσταση.

Η μελέτη της φιλοσοφίας έχει πρακτική σημασία και συμβάλλει στην προσωπική ανάπτυξη του ατόμου και στην κοινωνική πρόοδο.

Η άσκηση στην επιχειρηματολογία οξύνει την κριτική μας ικανότητα, μας προστατεύει από λογικά σφάλματα και μας δίνει τη δυνατότητα να ελέγξουμε και να διορθώσουμε πολλές προκαταλήψεις.

Η φιλοσοφία διευρύνει τον πνευματικό μας ορίζοντα και μας φανερώνει θεωρητικές ή πρακτικές δυνατότητες που δεν είχαμε σκεφτεί προηγουμένως, όπως συνέβη στην περίπτωση του Νεύτωνα ή του Αϊνστάιν.

Και στον χώρο των νομικών και των πολιτικών συζητήσεων ο κριτικός ρόλος της φιλοσοφίας είναι πολύτιμος.

Οι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού (Ρουσό, Λοκ, Βολταίρος) επεξεργάστηκαν τις ιδέες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κοινωνικού συμβολαίου.

Και στην προσωπική μας ζωή θα μπορούσαμε να βρούμε παραδείγματα που αποδεικνύουν ότι η φιλοσοφική συζήτηση μας βοήθησε να καταλάβουμε καλύτερα ένα πρόβλημα και να πάρουμε σωστότερες αποφάσεις.

Κάθε άνθρωπος θα αισθανθεί κάποια στιγμή την ανάγκη να «φιλοσοφήσει».

Πρέπει να προσπαθήσει να «φιλοσοφήσει» με μεθοδικότητα, σοβαρότητα και λογική αυστηρότητα στη σκέψη του.

Αμφισβητήσεις της αξίας της φιλοσοφίας

Τα φιλοσοφικά ερωτήματα μας φαίνονται στην αρχή παράξενα, ενώ οι φιλόσοφοι επιμένουν υπερβολικά στην επεξήγηση εννοιών που θεωρούνται δεδομένες και στην αιτιολόγηση θέσεων που οι περισσότεροι δεχόμαστε χωρίς συζήτηση.

Για τον απλό άνθρωπο η φιλοσοφική αναζήτηση είναι κουραστική, γιατί ζητά να εμβαθύνουμε στα διάφορα ζητήματα.

Επίσης μοιάζει άσκοπη και ανώφελη, αφού δεν οδηγεί σε απτά αποτελέσματα.

Άλλοι πιστεύουν ότι η φιλοσοφική σκέψη είναι απρόσιτη και άλλοι ότι η φιλοσοφική ενασχόληση είναι χάσιμο χρόνου, γιατί δεν οδηγεί σε πρακτικά αποτελέσματα παρά αναλώνεται σε σχολαστικές συζητήσεις χωρίς αντίκρισμα.

Δεν παραγνωρίζεται και το γεγονός ότι η κριτική στάση του φιλοσόφου πολλές φορές θεωρείται επικίνδυνη, γιατί μοιάζει να υπονομεύει τη θρησκευτική πίστη, να κλονίζει βεβαιότητες, να αμφισβητεί τους πολιτικούς θεσμούς κ.λπ.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ

Από τι αποτελείται ένα επιχείρημα;

Ένα επιχείρημα αποτελείται από προτάσεις, **τις προκειμένες**, οι οποίες συνιστούν λόγους για να δεχθούμε μία άλλη πρόταση, **το συμπέρασμα**. Π.χ.

Όλοι οι άνθρωποι είναι θνητοί

Ο Σωκράτης είναι άνθρωπος

Άρα, ο Σωκράτης είναι θνητός

Αλήθεια, Εγκυρότητα, Ορθότητα επιχειρήματος

Το πρώτο που εξετάζουμε σε ένα επιχείρημα είναι η **αλήθεια** των προτάσεών του. **Αληθείς ή ψευδείς** είναι οι επιμέρους προτάσεις (**προκειμένες και συμπέρασμα**) που συγκροτούν ένα επιχείρημα. **Η αλήθεια ή το ψεύδος αφορούν κατά πόσον μία πρόταση ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.**

Ένα επιχείρημα είναι **έγκυρο**, όταν το συμπέρασμά του προκύπτει κατ' ανάγκη από τις προκειμένες. Αυτό σημαίνει ότι ένα επιχείρημα είναι έγκυρο εάν, εφόσον δεχθώ τις προκειμένες, είμαι υποχρεωμένος να δεχθώ το συμπέρασμα. Ή, για να το πούμε διαφορετικά, ένα επιχείρημα είναι έγκυρο όταν είναι αδύνατον το συμπέρασμα να είναι ψευδές όταν όλες οι προκειμένες είναι αληθείς.

Για να είναι ορθό ένα επιχείρημα πρέπει να πληρούνται δύο όροι: να είναι έγκυρο και να έχει όλες τις προκείμενες αληθείς.

Ένα επιχείρημα είναι **ορθό** όταν είναι **έγκυρο** και **έχει επιπλέον αληθείς προκείμενες**. Αυτό σημαίνει ότι ένα ορθό επιχείρημα δεν μπορεί να έχει ψευδές συμπέρασμα ενώ ένα έγκυρο επιχείρημα είναι δυνατόν να έχει ψευδές συμπέρασμα.

Παραγωγικοί, επαγωγικοί και αναλογικοί συλλογισμοί

Κατά τη διαδικασία της σκέψης χρειάζεται κάποτε να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα. Τα συμπεράσματα αυτά είναι άλλοτε ασφαλή (αναμφισβήτητα) και άλλοτε επισφαλή (αμφισβητήσιμα). Η βεβαιότητα ή η αβεβαιότητα ενός συμπεράσματος εξαρτάται από τα στοιχεία που διαθέτουμε (υλικό) και από την πορεία της σκέψης (τεχνική). Υπάρχουν διάφοροι τρόποι, για να οδηγηθεί η σκέψη μας σε συμπεράσματα. Οι πιο συνηθισμένοι αναφέρονται παρακάτω:

Ο πρώτος τρόπος σκέψης ξεκινά από μια φράση που μοιάζει με ορισμό, με κανόνα κλπ. και αφορά ένα σύνολο ανθρώπων, πραγμάτων, καταστάσεων κλπ. Καταλήγει σε ένα μέρος, ένα κομμάτι του συνόλου αυτού. Η τεχνική αυτή (ονομάζεται **παραγωγή**) μάς οδηγεί σε ασφαλή συμπεράσματα, αφού ό,τι ισχύει για το σύνολο θα ισχύει υποχρεωτικά και για το μέρος του συνόλου.

Ας παρατηρήσουμε τους παρακάτω συλλογισμούς:

α' προκείμενη: η ελληνική ταχυδρομική υπηρεσία τοποθετεί τα γραμματοκιβώτια στην σύνολο κεντρική πλατεία μιας πόλης.

β' προκείμενη: η Σκύδρα διαθέτει κεντρική πλατεία.

συμπέρασμα: στη Σκύδρα το γραμματοκιβώτιο βρίσκεται στην κεντρική πλατεία.

↓

μέρος

Ένας άλλος τρόπος σκέψης (ονομάζεται **επαγωγή**) ξεκινά από κάποια μεμονωμένα στοιχεία και επιχειρεί να καταλήξει σε ένα συμπέρασμα που αφορά όλα τα ομοειδή στοιχεία. Δεν είναι απολύτως ασφαλής, γιατί κάτι που ισχύει για μερικά πράγματα (ή ανθρώπους, καταστάσεις κλπ.), δεν ισχύει απαραίτητως για όλα τα πράγματα.

α' προκείμενη: στη Σκύδρα το γραμματοκιβώτιο βρίσκεται στην κεντρική πλατεία.

μέρος

β' προκείμενη: στην Έδεσσα και στα Γιαννιτσά το ίδιο.

συμπέρασμα: η ελληνική ταχυδρομική υπηρεσία τοποθετεί τα γραμματοκιβώτια στην κεντρική πλατεία των πόλεων.

↓

σύνολο

Το συμπέρασμα είναι λογικό αλλά πιθανό· αν θέλουμε να ελέγξουμε την απόλυτη αλήθεια του, πρέπει να αποδείξουμε ότι σε όλες τις ελληνικές πόλεις υπάρχει γραμματοκιβώτιο στην κεντρική πλατεία.

Ένας τρίτος τρόπος σκέψης (ονομάζεται **αναλογικός συλλογισμός**) ξεκινά από κάποια μεμονωμένα στοιχεία και επιχειρεί να καταλήξει σε ένα συμπέρασμα που αφορά πάλι μεμονωμένα στοιχεία. Είναι ακόμη πιο επισφαλής από την επαγωγή, γιατί στηρίζεται απλώς στην ομοιότητα που έχουν κάποια στοιχεία (ή άνθρωποι, καταστάσεις κλπ.). Στην ουσία ο αναλογικός συλλογισμός είναι υποκατηγορία του επαγωγικού συλλογισμού.

Για παράδειγμα:

α' προκείμενη: στη Σκύδρα το γραμματοκιβώτιο βρίσκεται στην κεντρική πλατεία.

μέρος

β' προκείμενη: στην Έδεσσα και στα Γιαννιτσά το ίδιο.

↓

συμπέρασμα: στη Νάουσα το γραμματοκιβώτιο μάλλον βρίσκεται στην κεντρική πλατεία.

μέρος

Εδώ η εξέταση μεμονωμένων περιπτώσεων δε μας οδηγεί σε συμπέρασμα που αφορά το σύνολο (όλες τις ελληνικές πόλεις), αλλά σε συμπέρασμα που αφορά πάλι μεμονωμένη περίπτωση (τη Νάουσα).

Οι καθολικές έννοιες

Εκτός από τις έννοιες που δηλώνουν ένα σύνολο ίδιων πραγμάτων, έχουμε και έννοιες που δηλώνουν χαρακτηριστικά πραγμάτων(ιδιότητες ή αφηρημένες καταστάσεις).

Π. χ. στην ερώτηση «τι είναι δικαιοσύνη;» δεν αρκεί να αναζητήσουμε τι κοινό υπάρχει ανάμεσα σε όλες τις πράξεις, γιατί οι πράξεις μας δεν είναι απλώς δίκαιες ή άδικες.

Υπάρχουν διαβαθμίσεις · άλλες πράξεις είναι λιγότερο και άλλες περισσότερο δίκαιες. Ίσως και να μην υπάρχουν απόλυτα δίκαιες πράξεις.

Το ίδιο συμβαίνει και με την έννοια “λευκό” (όπως και με πολλές άλλες έννοιες). Μήπως υπάρχει μία **καθαρή ουσία** της λευκότητας, που είναι πάντα ίδια και η οποία δίνει στα πράγματα (όταν αυτά μετέχουν, λίγο ή πολύ, σ’ αυτήν) το χαρακτηριστικό της λευκότητας;

Δυϊσμός του Πλάτωνα/Θεωρία ιδεών

- Ο Πλάτων ονομάζει τις καθαρές ουσίες **ιδέες**.
- Οι ιδέες είναι πράγματα υπαρκτά, ανεξάρτητα από τον αισθητό κόσμο, αιώνια και αμετάβλητα.
- Αυτά μπορούμε να τα προσεγγίσουμε και να τα γνωρίσουμε μόνο με τον νου και όχι με τις αισθήσεις.
- Με αυτόν τον τρόπο ο Πλάτων οδηγείται σ’ έναν **δυϊσμό**.
- Θεωρεί ότι υπάρχουν δύο κόσμοι, ο αισθητός κόσμος της εμπειρίας μας και ο κόσμος των ιδεών, που είναι νοητός και υπερβαίνει τις αισθήσεις. (Αλληγορία του Σπηλαίου)

Έννοιες «Καθόλου»

- Ο Αριστοτέλης αντιδρά έντονα στη θεωρία του δασκάλου του, Πλάτωνα.
- Ονομάζει τα πράγματα ή τις ουσίες «**καθόλου**» (**καθολικές έννοιες**).
- Αυτές δεν είναι πράγματα ξεχωριστά από τα φυσικά αντικείμενα, αλλά προκύπτουν από αυτά μέσω νοητικής αφαίρεσης.
- Σχηματίζουμε δηλαδή στον νου μας την καθολική έννοια της λευκότητας, όταν από διάφορα λευκά αντικείμενα αφαιρέσουμε όλες τις άλλες ιδιότητες και κρατήσουμε μόνο την έννοια του λευκού.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΗ ΛΟΓΙΚΗ

1. Έννοιες

Στην αριστοτελική λογική οι έννοιες τυποποιούνται με σημείο αναφοράς το **πλάτος** και το **βάθος**:

Πλάτος:	Το σύνολο των ομοειδών πραγμάτων που υπάγονται σ’ αυτήν: όχημα (αυτοκίνητα, φορτηγά, μοτοσικλέτες, ποδήλατα)
Βάθος:	Σύνολο κοινών ιδιοτήτων των αντικειμένων που υπάγονται σ’ αυτήν (όσο μεγαλύτερο το βάθος, τόσο στενότερο το πλάτος. Π.χ. ζώο, θηλαστικό)
Γένος:	Κάθε ευρύτερη έννοια που περιέχει στο πλάτος της μία ή περισσότερες στενότερες έννοιες
Είδος:	Η στενότερη έννοια που περιλαμβάνεται στο πλάτος ενός γένους (οικία: γένος, δωάρι: είδος)
Προσεχές γένος:	Το αμέσως ευρύτερο γένος μιας έννοιας
Προσεχές είδος:	Το αμέσως στενότερο γένος μιας έννοιας
Ειδοποιός διαφορά:	Το γνώρισμα που διαφοροποιεί το πλάτος του προσεχούς γένους και του προσεχούς είδους

Ο καλύτερος τρόπος να ορίσουμε μια έννοια είναι μέσα από το προσεχές γένος και την ειδοποιό διαφορά

2. Συλλογισμοί

Οι συλλογισμοί συνιστούν μια συγκεκριμένη μορφή επιχειρημάτων, όπου το συμπέρασμα προκύπτει από δυο προκειμένες προτάσεις της μορφής Y-K και εμπλέκονται τρεις έννοιες

Το υποκείμενο του συμπεράσματος ονομάζεται **ελάσσων όρος**

Το κατηγορημα του συμπεράσματος ονομάζεται **μείζων όρος**

Ο τρίτος όρος που είναι στις προκειμένες ονομάζεται «**μέσος όρος**»

Σχήματα συλλογισμών	Παραδείγματα
M-K Y-M Άρα Y-K	Όλοι οι σκύλοι είναι ζωντανοί οργανισμοί Το μπουλντόγκ είναι σκύλος Το μπουλντόγκ είναι ζωντανός οργανισμός
K-M Y-M Άρα Y-K	Τα ψάρια δεν είναι θηλαστικά. Τα δελφίνια είναι θηλαστικά. Τα δελφίνια δεν είναι ψάρια.
K-M M-Y Άρα Y-K	Οι Κώοι είναι Έλληνες Οι Έλληνες είναι Ευρωπαίοι Μερικοί Ευρωπαίοι είναι Κώοι
M-K M-Y Άρα Y-K	Οι γύπες είναι πτηνά Οι γύπες είναι σαρκοφάγοι Μερικά σαρκοφάγα είναι πτηνά